

ПОЗАШКІЛЬНА ПІОНЕРСЬКА РОБОТА В УКРАЇНІ (ПЕРША ПОЛОВИНА 30-Х РОКІВ ХХ СТ.)

У статті висвітлено особливості, зміст та основні форми позашкільної піонерської роботи в Україні в першій половині 30-х років ХХ ст. Автором проаналізовано діяльність таких форм позашкільної піонерської роботи у досліджуваний період як: палаци та будинки піонерів і жовтенят, форпости при житлових конторах і хатах колгоспних дітей, станції дитячих розваг, дитячі екскурсійно-туристичні станції, різноманітні гуртки та клуби; піонерські табори і літні майданчики відпочинку та інші заклади, які сприяли ефективній організації дозвілля дітей. З'ясовано, що на початку 30-х років ХХ ст. означені заклади (на відміну від школи) ще зберігали ознаки дитячого руху як соціально-педагогічного явища, з властивими йому проявами дитячої самодіяльності, романтизму, творчого пошуку та громадськості.

Ключові слова: позашкільна піонерська робота, позашкільні заклади, палаци та будинки піонерів і жовтенят, форпости, станції дитячих розваг, дитячі екскурсійно-туристичні станції, гуртки, клуби, піонерські табори.

Своєрідність сучасного етапу розвитку нашого суспільства, суперечність соціальних відносин, недостатня увага держави до соціального розвитку підростаючого покоління – все це вимагає глибокого переосмислення функцій інститутів соціалізації дітей і підлітків та створення сприятливих умов для їхнього соціального розвитку. Економічні реформи, що супроводжуються зниженням рівня життя населення, негативно впливають на етичне, фізичне і психічне здоров'я та соціальний захист дітей і підлітків. Наростаючий у суспільстві прагматизм, послаблення впливу соціуму як одного з чинників формування норм гуманних відносин у дитячому середовищі призвели до втрати розуміння таких суспільних цінностей, як інтерес до знань, до культури, до праці. У дитячому і молодіжному середовищі зростає рівень агресивності, роздратування, невпевненості у завтрашньому дні.

На різних історичних етапах розвитку суспільства накопичено цікавий, унікальний досвід позашкільної освіти підростаючого покоління, представлений у документах, програмах, історико-педагогічних дослідженнях, навчальних посібниках, методичній літературі і т.п. Зокрема, цікаву сторінку в історії вітчизняної педагогіки становить система позашкільних освітніх закладів у контексті розвитку такої складної динамічної системи, як дитячий рух.

Однак, історіографічний аналіз джерел з даної проблеми свідчить про те, що на сьогодні практично відсутні дослідження щодо історії виникнення та діяльності окремих закладів позашкільної освіти як історико- та соціально-педагогічного феномену в контексті розвитку дитячого руху.

Мета статті – висвітлити особливості, зміст та основні позашкільної піонерської роботи в Україні в першій половині 30-х років ХХ ст.

Як свідчать результати досліджень, архівних матеріалів, відомих і маловідомих публікацій, історико-педагогічних джерел, у контексті переходу дитячої організації на базу школи на початку 30-х років ХХ ст. саме позашкільна піонерська робота зберегла окремі елементи дитячого руху як соціально-педагогічного явища. Основні напрями позашкільної піонерської роботи здійснювалися в різних формах, за допомогою різних методів та засобів через мережу закладів позашкільного виховання піонерів і школярів, яка на той час набула значного розвитку.

Серед закладів позашкільного виховання піонерів у контексті нашого дослідження виокремлюємо: палаци та будинки піонерів і жовтенят, форпости при житлових конторах і хатах колгоспних дітей, станціях дитячих розваг, дитячі екскурсійно-туристичні станції,

різноманітні гуртки та клуби; піонерські табори і літні майданчики відпочинку та інші заклади, які сприяли ефективній організації дозвілля дітей.

Своєрідними центрами позашкільного виховання дітей та підлітків у 30-х роках ХХ ст. стали *будинки та палаци піонерів і жовтенят*. Перший в СРСР Палац піонерів і жовтенят було відкрито влітку 1934 р. у Харкові в колишньому будинку Всеукраїнського Центрального виконавчого комітету (ВУЦВК). У червні 1934 р., коли уряд УСРР переїхав з Харкова до Києва, з ініціативи секретаря ЦК ВКП(б) П. Постишева ЦК КП(б)У ухвалив передати будинок, в якому містився ВУЦВК, у розпорядження дітей та переобладнати його у зразковий палац піонерів і жовтенят [13, с. 258].

Зі спогадів М. Спектора, який тривалий час завідував відділом Харківського палацу піонерів і жовтенят: "Радості дівчорі не було меж. Це рішення знайшло також широкую підтримку з боку громадськості Харкова... Як зараз бачу його напередодні відкриття – грандіозний і казково красивий.

Під час свят тисячі харків'ян – дорослі і юні – приходили вечорами помилуватися цією спорудою. Могутні потоки блакитного світла, пронизуючи сутінь, заливали білосніжний фасад Палацу і весь майдан перед ним. Над колонами головного входу в струменях світла немов пливли скульптури піонерів-сурмачів. А кольори мінялись: блакитний поступово переходив у зелений, рожевий, жовтий, яскраво-золотистий. Вісімдесят ліхтарів, розташованих у різних місцях, автоматично перемикалися і створювали близько двохсот різноманітних відтінків" [13, с. 258].

Відкриття Харківського палацу піонерів та жовтенят відбулося 6 вересня 1934 р. За спогадами сучасників, це було справді святкове дійство: на майдані перед Палацом відбувся парад, молодь і діти взяли участь у спортивних змаганнях, в танцях, іграх та ін. Урочисте засідання з нагоди відкриття пройшло у великому залі Палацу за участю представників ЦК Компартії та уряду Радянської України, ЦК ЛКСМУ, міських організацій та всіх причетних до відкриття Палацу. Було оголошено постанову ВУЦВКу про присвоєння Харківському Палацу піонерів та жовтенят імені П. Постишева [13, с. 260].

За словами сучасників, з часом Харківський Палац піонерів та жовтенят став "...центром організації позашкільної роботи у місті, допомагав іншим позашкільним закладам, школам та житлокоопам налагодити виховну роботу з дітьми" [13, с. 263]. Загалом різними гуртками Палацу було охоплено роботою 13 000 піонерів і школярів Харкова [1, арк. 5].

Доля Харківського Палацу піонерів та жовтенят склалася трагічно – як і багатьох будівель, які становили архітектурну цінність та були зруйновані і спалені під час Великої Вітчизняної війни. Після війни дітям Харкова знову було передано кращий з будинків, що зберігся у місті [13, с. 263].

За прикладом Харківського подібні палаци піонерів та жовтенят були відкриті в інших містах України: Києві (1934), Макіївці (1935), Вінниці (1935), Одесі (1937) та ін. [3, с. 27; 13, с. 263].

Станом на 1936 р. в Україні діяв 31 палац піонерів і жовтенят, у містах і селищах було організовано понад 430 піонерських кімнат, а в селах – 4 200 хат колгоспних дітей, які стали справжніми центрами позашкільної роботи піонерів і школярів, політичного, трудового та естетичного виховання дітей [3, с. 27; 13, с. 263].

Важливу роль у виховній роботі піонерів і школярів за місцем проживання відіграли такі позашкільні форми, як *форпости (у містах) і хати колгоспних дітей (у селах)*. Питання про удосконалення виховної роботи серед піонерів і школярів за місцем проживання постійно перебувало в центрі уваги партійних та комсомольських структур. Так, Бюро ЦК ЛКСМУ 9 квітня 1933 р. заслухало питання "Про культурне обслуговування дітей Харкова" та прийняло рішення організувати 50 кімнат для дітей при житлових конторах. Бюро ЦК ВЛКСМ 14 жовтня 1934 р. в резолюції за звітом секретарів Московського міського комітету і Київського окружного комітету ЛКСМУ про

керівництво комсомолу піонерським рухом, відмітило ефективність практики організації кімнат для дітей при житлових конторах та визнало за необхідне розповсюдження цього досвіду в інших регіонах. Упродовж 1934–1936 рр. в Україні було створено широку мережу таких позашкільних закладів: на початку 1934 р. відкриваються перші форпости, а до квітня 1936 р. вже налічувалося 4 326 форпостів і 4 200 хат колгоспних дітей [4, с. 135].

Цікаву сторінку в історії української піонерії становлять *форпости при житлових кооперативах* – об'єднання дітей одного двору, основана мета яких – забезпечення дозвілля шляхом участі у роботі гуртків, екскурсій, бесід і т.п. Організаційно робота житлокоопівських форпостів будувалася таким чином: до штату входили вожатий, завідувач майданчика, фізкультурник і масовик; планування роботи форпосту здійснювалося в основному на 10 днів; з метою координації роботи проводилися об'єднані збори форпостів міста [11, с. 17, 58].

У Києві перший піонерський житлокоопівський форпост був організований у будинку № 24 по вул. Фрунзе за сприяння секретаря ЦК ВКП(б) П. Постишева. За його словами, завдання форпосту полягали у наступному: "Житлокоопівський дитячий майданчик і влітку, і взимку є справою виключно важливою у вихованні дитини. На дитину впливає і школа, і двір. Проте, досі піонерські організації, і дорослі працювали з дітьми лише в школі. Організувати дітей у дворі, в сім'ї – значить поширити наш комуністичний, радянський вплив на всі сторони життя дитини" [12, с. 187]. Ще одне не менш важливе завдання житлокоопівських дитячих форпостів (майданчиків) секретар ЦК ВКП(б) вбачав у подоланні такого соціального явища, як дитяча занедбаність.

Значну допомогу та підтримку піонерським форпостам надавали як правління житлових кооперативів, так і громадськість міста. Але особливо хотілося б відзначити роль у цій справі батьків, про що свідчать рядки зі спогадів сучасників та очевидців: "Обладнати добру кімнату для форпосту – справа честі всіх батьків, мешканців нашого будинку" [16, с. 70].

Організаційно робота житлокоопівських форпостів будувалася таким чином: до штату входили вожатий, завідувач майданчика, фізкультурник і масовик; планування роботи форпосту здійснювалося в основному на 10 днів; з метою координації роботи піонерів міста проводилися об'єднані збори форпостів міста [11, с. 17, 58].

Серед найбільш поширених форм роботи форпосту – гуртки (струнний, хоровий, вишивання, фотогурток, авіомодельний, ляльковий, кіногурток, військово-стрілецький, струнний, шахово-шашковий, художньо-скульптурний, гурток витівників, швейний, спортивний, технічний), товариські спортивні матчі між форпостами (з футболу, волейболу, шахів та ін.), колективні читання книг і газет, вечори самодіяльності, турніри, змагання тощо [11, с. 21–22; 16, с. 60, 66–67, 90].

Серед літніх форм роботи особливо популярними у дітей були походи за місто, які згодом набули республіканського та всесоюзного рівня. На пропозиції піонерів московських та ленінградських форпостів 12 червня було оголошено Всесоюзний похід форпостів за місто. Цікавим фактом у життєдіяльності одного з київських форпостів (при житлокоопі по вул. Пушкінській, 21) стало відкриття санаторія форпосту – першого у Радянському Союзі [15, с. 63–64].

Оскільки взимку діти каталися на лижах і ковзанах, для них створювалися "зимові бази" (майданчики) форпосту, а також проводилися зимові свята [15, с. 78, 82, 83].

Одним із завдань форпосту було проведення заходів художньої самодіяльності, яка, як вважали, "...об'єднує дітей, розвиває їхні естетичні смаки, шліфує таланти, викликає прагнення до удосконалення, підвищує загальний культурний рівень" [11, с. 49]. Серед таких заходів найбільш популярними були фестивалі народного танцю, вечори самодіяльності, художнього читання, рухливих ігор, загадок, головоломок, шарад, походи до театру та кіно, художньо-музичні олімпіади тощо [11, с. 37–39, 46; 15, с. 90–91].

Крім дозвіллевої функції, значну роль форпост відіграв у справі підвищення якості навчання піонерів, зокрема, шляхом організації взаємонавчання або взаємодопомоги невстигаючим, проведення консультацій для батьків тощо [11, с. 49].

Сучасники, вожаті піонерських форпостів у своїх спогадах відзначають вагому роль піонерського форпосту в справі перевиховання, виправлення "важких" підлітків. "Секрет" успіху та "притягуюча сила" форпосту, на думку сучасників, полягали, насамперед, у дитячій самодіяльності – у тому, що справжніми господарями його були організатори ("вожаки") з середовища дітей [11, с. 60–61].

Проте, крім позитивних моментів у діяльності форпосту, сучасники відзначали і певні недоліки як організаційного, так і методичного плану. Досить часто їх робота викликала байдуже, безвідповідальне ставлення з боку школи та комсомолу: "Треба відзначити, що педагоги школи нам дуже слабо допомагають, старший вожатий школи не був у нас жодного разу, комсорг заходив два рази, пообіцяв допомогти, але нічого не зробив. Був ще якийсь один класний керівник, але й від нього ми не одержали ніякої реальної допомоги" [11, с. 46].

Тим не менше, створення широкої мережі позашкільних форпостів та хат колгоспних дітей у 30-х роках ХХ ст. дало можливість охопити виховним впливом за місцем проживання сотні тисяч піонерів і школярів. Така організаційна форма оформлення дитячого руху справила значний вплив на подолання ряду негативних факторів у дитячому середовищі – безпритульність, важковиховуваність, неписьменність та ін.

Безумовно ефективною формою позашкільного виховання піонерів були *гуртки* різного спрямування, а саме: предметні, фізкультурно-спортивні, оборонні, технічні, художньої самодіяльності, сільськогосподарські, краєзнавчі та ін. Гуртки створювалися і в школі, і в структурі позашкільних закладів (зокрема, дитячих станцій різного спрямування).

У цей час помітно активізувалася діяльність по розширенню мережі *піонерських таборів і майданчиків* – ефективних закладів організації дозвілля та оздоровлення дітей. Піонерський літопис 30-х років ХХ ст. сповнений описом цілого ряду заходів у контексті оздоровчої кампанії. Так, керуючись відповідними рішеннями комсомольці Харківського електромеханічного заводу взимку 1934 р. в результаті систематичних бесід з робітниками про цілі і завдання оздоровчої кампанії, проведення суботників зібрали необхідні кошти на ремонт піонерського табору, харчування дітей. В грудні 1934 р. Малинський районний комсомольський комітет Київської області з метою своєчасного відкриття таборів і майданчиків організував збір грошей, продуктів, закупив інструменти для струнного і духового оркестрів, бібліотеку [7, арк. 34–36].

У 1935 р. (порівняно з 1930 р.) кількість піонерів і школярів, які відпочивали в таборах, збільшилася приблизно в 5 разів і досягла 1,5 млн. осіб. Згодом намітилося деяке кількісне скорочення загального числа дітей, охоплених оздоровленням: відповідно до плану на 1938 р. цей показник становив 1 051 000 осіб. Дослідники пояснюють цей факт зменшення кількості майданчиків відпочинку, що перестали задовольняти зріслі запити батьків і дітей. Проте кількість піонерських таборів продовжувала зростати: якщо в 1933 р. в них відпочили 227 364 українських дітей, на майданчиках – 1 222 970, то в 1937 р. планувалося охопити відповідно – 383 000 і 496 500 піонерів [5, с. 256].

Серед найбільш поширених форм роботи у піонерських таборах, на майданчиках були такі: піонерське загальнотабірне вогнище; спортивні змагання; здача норм на оборонні значки; екскурсії; участь у збиральній кампанії [10, арк. 46–47].

Особливе місце в системі виховної роботи України займав дитячий центр "Молода гвардія". У статусі республіканського піонерського табору він відіграв провідну роль в дитячому русі України як експериментальний майданчик. При цьому, на відміну від розташованого в Криму "Артеку", який з часу його створення в 1925 р. перебував у підпорядкуванні центральних союзних органів (Наркомату та Міністерства охорони здоров'я СРСР, ЦК ВЛКСМ), центр "Молода гвардія" протягом всієї своєї історії

залишався в підпорядкуванні українських установ – Центрального Комітету товариства Червоного Хреста України, Наркомату та Міністерства охорони здоров'я України, ЦК ЛКСМУ, зберігаючи значною мірою республіканську специфіку та працюючи для задоволення потреб, в першу чергу, дітей України [9].

Розробкою теоретико-практичних питань в галузі позашкільної піонерроботи займалися як загальнонаукові структури (відділи УНДПУ), методичні установи (методичні кабінети при Бюро комдитруху), так і спеціалізовані. Насамперед, маємо на увазі *Центральну станцію позашкільної роботи з дітьми* – методично-дослідний центр з питань масової позашкільної роботи з дітьми, що працював під безпосереднім керівництвом Центрального Бюро Комуністичного дитячого руху та Наркомосу. Станція охоплювала цілий ряд підрозділів: сектор клубної роботи, сектор художнього виховання, сектор оборонно-фізкультурної та оздоровчої роботи, сектор роботи з дитячою книжкою та газетою [6, арк. 98–101].

Науково-методична розробка питань позашкільної піонерської роботи – одне з основних завдань *Будинків комуністичного дитячого руху*. Так, згідно зі статистикою, станом на 1933 р. до мережі установ позашкільного виховання входило 160 будинків КДР різного рівня за областями УСРР: Харківська – 17, Донецька – 12, Дніпропетровська – 15, Київська – 22, Одеська – 11, Вінницька – 9, АМ СРР – 5 (а також 170 технічних станцій та 107 екскурсійних станцій). Загалом на другу п'ятирічку було заплановано таку кількість будинків КДР (технічних станцій/ екскурсійних станцій/ станцій позашкільної роботи): 1932 р. – 14 (50/ 30/ –); 1933 р. – 124 (192/107/3); 1934 р. – 232 (250/ 172/ 5); 1935 р. – 288 (320/ 305/ 7); 1936 р. – 345 (415/ 373/ 7); 1937 р. – 399 (425/ 427/ 8) [6, арк. 60–63].

Центрами позашкільної піонерської роботи Будинків комдитруху стали такі їхні структурні підрозділи, як методично-досвідні дитячі **станції** різного спрямування: дитячі технічні станції екскурсійно-туристичні станції, досвідно-методичні станції військово-фізкультурної роботи станції дитячих розваг та ін.

Основна мета діяльності *дитячих екскурсійно-туристичних станцій* (ДЕТС) – розвиток екскурсійно-туристичної роботи серед школярів та піонерів. Такі станції було створено в Одесі (23 грудня 1932 р.), Сталіно (7 березня 1934 р.) та інших містах України [14, арк. 10].

Ефективною формою позашкільного виховання піонерів стали *станції дитячих розваг*. Одним із яскравих прикладів в історії вітчизняної піонерії є діяльність Одеської станції дитячих розваг, відкритої ще у 1926 р. за прикладом подібної московської. Цікаво, що причиною її створення стала нездатність міського піонерського методичного кабінету задовольняти потреби вожатих, учителів, вихователів дитячих будинків щодо методичного забезпечення позашкільної роботи [8, с. 214].

Працівники станції здійснювали керівництво гуртками, консультували спеціалістів з різних видів мистецтва (музики, співів, драматичного мистецтва, лялькового театру, ігор, розваг і т.п.), працювали над розробкою посібників, проводили семінари, інструктивні збори та практичні заняття для культорганізаторів шкіл, піонерських вожатих та вожатих жовтенят [8, с. 214].

На особливу увагу заслуговує створена на базі Одеської станції дитячих розваг бригада витівників, організована для представників піонерського та учнівського активу. Маючи можливість виявити мистецьку творчість, вони виступали у школах, дитячих будинках, у робітничих клубах, у дворах; проводили політико-освітню й агітаційну роботу серед дітей та дорослих; виконували пісні, частівки, ставили лялькові вистави і т.п. [8, с. 215].

2 травня 1935 р. на базі Одеської станції дитячих розваг було відкрито нову позашкільну установу під назвою "Дитяча ігротека". Фонд дитячої ігротеки – це понад 150 найменувань різноманітних ігор (кожна в кількох примірниках), більша частина з яких – саморобні, виготовлені в експериментальній майстерні ігротеки [8, с. 216].

Поступово було налагоджено роботу прокатного фонду, що полягала у видачі ігор додому, а згодом виникла ідея про створення пересувних ігротек – "пересувка" або "клуб на колесах". Кожного літа у великих садах і скверах у різних районах міста щоденно працювали пересувні філіали ігротеки, які обслуговували тисячі дітей. Головна ж "пересувка" була обладнана у спеціальному автобусі (виділеному Раднаркомом України), в якому вміщалося багато ігор, атракціонів, складених столів і стільців, "кінопересувка", ляльковий театр. Згодом ігротеки як позашкільні установи відкрилися і в інших містах України. За прикладом пересувних ігротек створювалися пересувні театри та інші позашкільні заклади такого типу [8, с. 216–217; 10, арк. 67].

Про активізацію позашкільної піонерської роботи свідчить цілий ряд заходів першої половини 30-х років ХХ ст.: Всеукраїнська конференція позашкільного виховання дітей (грудень 1932 р.), Всеспівковий збір юних техніків-дослідників і винахідників (Москва, 1932 р.), Всеукраїнський зліт піонерів-кореспондентів, дитячий декадник у Києві (19 грудня 1935 р.), відкриття сектору дитячого радіомовлення (серпень 1933 р.) та ін.

Як бачимо, в першій половині 30-х років ХХ ст. в Україні було створено систему позашкільних піонерських закладів, які справили значний вплив на розвиток вітчизняного дитячого руху. Їх соціальна місія полягала у забезпеченні змістовного дозвілля дітей і підлітків, насамперед – у подоланні багатьох антисоціальних проявів у дитячому суспільстві – неписьменності, бездоглядності, безпритульності тощо.

Ці заклади (на відміну від школи) ще зберігали ознаки дитячого руху як соціально-педагогічного явища, з властивими йому проявами дитячої самодіяльності, романтизму, творчого пошуку та громадськості. Це дало змогу значно поліпшити політичне, військово-патріотичне, інтернаціональне, трудове, естетичне виховання, загартовувати дітей фізично, організовувати їх дозвілля.

На наступних етапах розвитку дитячого руху з'являються нові ефективні соціально-педагогічні форми позашкільного виховання дітей та молоді, які також стали цікавою сторінкою в історії вітчизняної піонерії та справили значний вплив на розвиток вітчизняного шкільництва. Їх соціальна місія полягала у забезпеченні змістовного дозвілля дітей і підлітків і, насамперед – у подоланні багатьох антисоціальних проявів у дитячому суспільстві – неписьменності, бездоглядності, безпритульності і т.п.

На думку сучасних науковців, заклади системи позашкільної освіти в історії вітчизняної педагогіки відігравали важливу роль у системі безперервної освіти учнівської молоді і значною мірою сприяли соціалізації особистості, формуванню її ціннісних і моральних орієнтацій. Об'єктивний історико-педагогічний аналіз становлення і розвитку позашкільних закладів, теоретичне узагальнення цінного досвіду, що створили педагоги минулого, а також вивчення досягнень світової педагогічної думки, творче використання їх з урахуванням вимог і можливостей молоді держави дають змогу якісно оновити й удосконалити зміст виховної роботи позашкільних закладів України [2, с.1].

У контексті означеного вище основне завдання історико-педагогічного дослідження полягає в переосмисленні історичного виховного досвіду дитячого руху з позицій сучасної теорії виховання та обґрунтуванні педагогічної концепції діяльності сучасних дитячих громадських структур у системі соціального виховання підростаючого покоління в нових соціокультурних умовах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. "Ученические организации в школе" Ваккер Д.Л. // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 5127, оп. 2, спр. 46, 28 арк.
2. Берека В. Є. Соціально-педагогічні основи розвитку позашкільної освіти в Україні (1957–2000 рр.) : автореф... дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / В. Є. Берека. – К., 2001. – 24 с.
3. Гриценко М. С. З історії дитячого комуністичного руху на Україні (1917–1958 рр.) : посібник з педагогіки та історії педагогіки для студентів-заочників / М. С. Гриценко. – О., 1958. – 39 с.

4. IX з'їзд ЛКСМУ, X з'їзд ВЛКСМ : [доповіді і резолюції]. – К. : Партвидав ЦК КП(б)У, 1936. – 522 с.
5. Коляда Н. М. Розвиток дитячого руху в Україні (початок ХХ ст. – середина 30-х років ХХ ст.) : монографія / Н. М. Коляда. – Умань : ПП Жовтий, 2012. – 407 с.
6. Матеріали про організацію Центрального і районних будинків комдитруху та поширення позашкільної роботи серед дітей (положення і проект положення, протоколи, тези доповідей, резолюції) // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 166, оп. 10, спр. 437, 122 арк.
7. Матеріали про підготовку до проведення оздоровчої кампанії дітей шкільного віку на Україні (постанови, обіжники, доповіді, доповідні записки, кошториси, статистичні відомості, зведення) // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 166, оп. 11, спр. 157, 55 арк.
8. Мінскін Ю. М. Станція дитячих розваг / Ю. М. Мінскін // Піонерія України. 1917–1941 рр. : збірник / [уклад. І. С. Вавілов]. – К. : "Молодь", 1979. – С. 214–219.
9. Наровлянський О. Організація самоврядування в дитячому центрі "Молода гвардія" / О. Наровлянський // Рідна школа. – 2001. – № 3. – С. 72–73.
10. Проекты решений ЦК ЛКСМУ, докладные записки о состоянии детского коммунистического движения и работе пионерских организаций на Украине // Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 7, оп. 1, спр. 994, 121 арк.
11. Серебряний Л. Піонерський форпост / Л. Серебряний. – К. : Видавництво ЦК КП(б)У "Комуніст", 1936. – 63 с.
12. Смена комсомола : документы, воспоминания, материалы по истории Всесоюзной пионерской организации имени Ленина (1917–1962 гг.). – М. : "Молодая гвардия", 1964. – 328 с.
13. Спектор М. П. Перший в СРСР / М. П. Спектор // Піонерія України. 1917–1941 рр. : збірник / [уклад. І. С. Вавілов]. – К. : "Молодь", 1979. – С. 258–264.
14. Спр. 858. Матеріали о работе Центральной детской опытной экскурсионной станции // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 806, оп. 1, спр. 858, 18 арк.
15. Спутник вожатого / составил А. Волков. – М. : Юношеский сектор издательства "Пролетарий", 1926. – 399 с.
16. Шапошник П. Піонерський форпост / П. Шапошник. – К. : Молодий більшовик, 1936. – 126 с.

Коляда Н.М.

ВНЕШКОЛЬНАЯ ПИОНЕРСКАЯ РАБОТА В УКРАИНЕ (ПЕРВАЯ ПОЛОВИНА 30-Х ГОДОВ ХХ В.)

В статье освещены особенности, содержание и основные формы внешкольной пионерской работы в Украине в первой половине 30-х годов ХХ в. Автор проанализирована деятельность таких форм внешкольной пионерской работы в исследуемый период как: дворцы и дома пионеров и октябрят, форпосты при жилищных конторах и домах колхозных детей, станции детских развлечений, детские экскурсионно-туристические станции, различные кружки и клубы; пионерские лагеря и летние площадки отдыха и другие учреждения, которые способствовали эффективной организации досуга детей. Выяснено, что в начале 30-х годов ХХ в. указанные учреждения (в отличие от школы) еще сохраняли признаки детского движения как социально-педагогического явления, с присущими ему проявлениями детской самостоятельности, романтизма, творческого поиска и общественности.

Ключевые слова: внешкольная пионерская работа, внешкольные учреждения, дворцы и дома пионеров и октябрят, форпосты, станции детских развлечений, детские экскурсионно-туристические станции, кружки, клубы, пионерские лагеря.

OUT-OF-PIONEERING WORK IN UKRAINE (FIRST HALF OF THE 30 TH XX CENTURY)

The article highlights the features, content and basic forms of extracurricular pioneering work in Ukraine in the first half of the 30 th XX century. The author analyzes the activities of such forms of extracurricular pioneering work in the study period as palaces and houses of pioneers and Octobrists, outposts in residential homes and offices kolkhoz children Station children's entertainment, children's excursion and tourist station, various groups and clubs; Pioneer camps and summer recreation grounds and other facilities that contribute to effective organization for children. It was found that in the early 30 th century. appointed institutions (as opposed to school) still retained signs of movement as children's social and educational events, with his characteristic manifestations of child amateur, romantic, creative research and the public.

Key words: Pioneer extracurricular work, extracurricular institutions, palaces and houses of pioneers and Octobrists, outposts, stations children's entertainment, children's excursion and tourist stations, groups, clubs, pioneer camps.

УДК 37(09)

Кочубей Т.Д.

РАЦІОНАЛІЗМ І КАРТЕЗІАНСТВО У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ГЕОРГІЯ КОНИСЬКОГО

У статті здійснено аналіз курсів філософії, прочитаних Георгієм Кониським у Києво-Могилянській академії, зроблено акцент на розмежуванні вченим двох сфер – наукової і релігійної, розуму і віри, розкрито тенденції української філософської думки до раціоналізації релігійно-філософських уявлень, схарактеризовано раціоналістичні та картезіанські ідеї у педагогічній спадщині мислителя.

Ключові слова: Георгій Кониський, Києво-Могилянська академія, раціоналізм, картезіанство, філософсько-педагогічна думка.

Розвиток української педагогічної думки другої половини XVIII ст. має важливе значення для вивчення процесу становлення історико-педагогічної науки в Україні. В українській філософсько-педагогічній думці цього періоду посилюється тенденція раціоналізації уявлень, згідно з якими на освіту і виховання, крім культивування і репродукування знань, покладається завдання гармонізації почуттів і розуму. Пріоритет надається формуванню раціональної сфери особистості як чиннику впорядкування почуттів і емоцій. Одним із яскравих представників цієї тенденції був Г. Кониський. Дотримуючись позицій філософії Нового часу, він схиляється до основних положень раціоналістичної філософії і картезіанства, в яких обмежується роль Бога і підноситься роль природи. Висловлені ним ідеї є актуальними і для сьогодення та мають безперечне теоретичне і практичне значення для сучасної історико-педагогічної науки.

Аналіз досліджень заявленої проблеми засвідчує, що окремих питань торкалися П. Гагаєв, О. Захара, М. Кашуба, Б. Митюров, В. Нічик, Т. Огнева, П. Пелех, Н. Попов, М. Сухомлинов, О. Сухомлинська, З. Хижняк, О. Чорний, М. Ярмаченко та ін. Але поза межами дослідження залишилося висвітлення поглядів Г. Кониського з педагогічної точки зору.

Метою статті є обґрунтування раціоналістичних та картезіанських поглядів Георгія Кониського, які відображали загальну дійсничу тенденцію філософсько-педагогічної думки другої половини XVIII ст. і свідчили про тяжіння до раціоналізму, а також висвітлення суперечливої ситуації, яка характеризувалася боротьбою нових ідей зі старими.

Курси філософії, що їх читав Г. Кониський у Києво-Могилянській академії,